

– сприяти покращенню матеріально-технічного забезпечення логопедичних кабінетів.

Своєчасна та якісна логопедична допомога буде сприяти гармонійному розвитку дитини, більш успішній її соціалізації в наш вік стрімкого розвитку суспільства та ринкової економіки.

Література

1. Вавіна Л. Основні підходи до розробки державних стандартів освіти учнів спеціальних шкіл / Л. Вавіна // Дефектологія. – 1997. – № 4. – С. 2–4.
2. Колупаєва А. Інтегроване навчання: реалії, перспективи / А. Колупаєва // Дефектологія. – 2001. – № 3. – С. 55.
3. Про стан і перспективи розвитку державної підтримки дітей з психофізичними вадами // Дефектологія. – 2000. – № 3. – С. 46–47.

ГОРБУНОВА Н.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНИХ І ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ УМОВ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНОЇ РОБОТИ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Актуальність проблеми лексичного розвитку дітей дошкільного віку зумовлена низкою суперечностей: між стрімким розвитком суспільства та інноваційних технологій навчання й виховання дітей дошкільного віку та застарілими методиками лексичного розвитку дошкільників, що розроблялися ще в минулому столітті; між розгалуженими педагогічними інноваціями та потребою в системному підході; між потребою в нових засобах і способах навчання мовлення, у тому числі лексичного розвитку та застарілим дидактико-методичним забезпеченням; між реаліями полімовного середовища, з одного боку, та відсутністю цілісної системи лексичної роботи – з іншого.

Дослідженням різних аспектів означеної проблеми займалися такі науковці, як: В. Коник, Ю. Руденко, С. Русова, Є. Тихеева. У дослідженні Ю. Руденко виділено такі педагогічні умови лексичної роботи: розуміння дітьми змісту казкових текстів; усвідомлення дітьми наявності експресивної лексики в текстах казок і власному мовленні; наявність позитивних емоційних стимулів щодо пошуку дітьми відповідних слів, фраз, речень з експресивними засобами; цілеспрямований добір експресивної лексики за змістом казок; моделювання ігрових ситуацій за змістом казок; взаємозв'язок різних видів діяльності (навчально-мовленнєвої, ігрової, театральної-ігрової, художньо-мовленнєвої, образотвірної) щодо активізації вживання дітьми експресивної лексики.

Мета статті – визначити та схарактеризувати педагогічних і лінгводидактичних умов організації лексичної роботи з дітьми дошкільного віку.

Визначимося щодо педагогічних і лінгводидактичних умов організації лексичної роботи з дітьми дошкільного віку.

Для успішного лексичного розвитку дітей дошкільного віку необхідно визначити ті педагогічні умови, які будуть сприяти цьому процесу й тим самим забезпечать підвищення якості означеного процесу.

Ще Л. Виготський стверджував, що необхідно заздалегідь створювати умови, необхідні для розвитку відповідних психічних якостей, хоча вони ще “не визріли” для самостійного функціонування [3].

Для обґрунтування педагогічних та лінгводидактичних умов, які будуть сприяти лексичному розвитку дошкільників, необхідно уточнити, що ми маємо на увазі під такими. У науковій літературі наявні різні точки зору. Найбільш обґрунтованими, на наш погляд, є визначення М. Боритко та В. Андрєєва [1; 2].

Під педагогічною умовою М. Боритко розуміє зовнішню обставину, яка суттєво впливає на перебіг педагогічного процесу, тією чи іншою мірою сконструйованого педагогом, що передбачає досягнення певного результату [2].

В. Андрєєв вважає, що педагогічні умови являють собою результат цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення мети [1].

Нами було визначено декілька груп педагогічних умов:

– *організаційно-педагогічні*: врахування особливостей та специфіки лексичної роботи з дошкільниками в умовах полімовного середовища; розробка сучасного дидактико-методичного забезпечення роботи з лексичного розвитку дошкільників для різних соціальних інститутів дошкільної освіти Криму;

– *професійно-педагогічні*: оновлення змісту та процесу підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з урахуванням сучасних технологій лексичного розвитку дошкільників, індивідуально-психологічних особливостей сучасних дітей.

Охарактеризуємо їх більш детально.

Врахування особливостей та специфіки лексичної роботи з дошкільниками в умовах полімовного середовища.

Полімовне середовище – регіон, у якому співіснують та взаємодіють декілька різних культур. Так, у Криму це і російська, і українська, і кримськотатарська, і вірменська, і грузинська, і багато інших культур. Всі ці народи є носіями певної мови. Водночас перебування в одному просторі вимагає спілкування та порозуміння представників різних етносів між собою. Вищезазначене зумовлює необхідність урахування особливостей та специфіки лексичної роботи з дошкільниками в умовах полімовного середовища.

Розробка сучасного дидактико-методичного забезпечення роботи з лексичного розвитку дошкільників для різних соціальних інститутів дошкільної освіти Криму.

В умовах зміни ціннісних орієнтацій, що відбулися в українському суспільстві, вона вже не може вирішити всіх проблем, використовуючи застарілий на сьогодні дидактико-методичний інструментарій. У зв'язку із цим виникає нагальна потреба розробки сучасного дидактико-методичного забезпечення роботи з лексичного розвитку дошкільників, а саме: добору ефективних форм та методів навчання, систематизації існуючих методик і технологій лексичного розвитку дошкільників. Дидактико-методичне забезпечення повинно мати цільове призначення, тобто відповідати запитам різних соціальних інститутів дошкільної освіти Криму.

Оновлення змісту та процесу підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до роботи з урахуванням сучасних технологій лексичного розвитку дошкільників, індивідуально-психологічних особливостей сучасних дітей.

Ключова роль у лексичному розвитку дошкільників справедливо відводиться вихователю. Водночас вихователі дошкільних навчальних закладів на

сьогодні не зовсім готові до реалізації означеної роботи за сучасних умов та вимог часу. Розв'язання цієї проблеми вбачаємо в необхідності перегляду й оновлення змісту та процесу підготовки майбутніх вихователів до роботи з урахуванням сучасних технологій лексичного розвитку дошкільників, індивідуально-психологічних особливостей сучасних дітей.

Перехід до ринку, кункурентоспроможність виробництва в ринкових умовах, нові вимоги до працевлаштування залежать від здатності та готовності особистості вирішувати педагогічні завдання, опановувати нові технології. Це вимагає від особистості вихователя цілеспрямованих зусиль для подолання усталених стереотипів, підвищення власної професійної компетенції. Сучасний стан суспільства потребує комплексного підходу до використання різних методів, засобів і форм навчання й виховання. Сьогодні для досягнення ефективних результатів слід використовувати поряд з традиційними методиками інноваційні методи.

Лінгводидактичні умови – умови організації навчально-мовленнєвої діяльності. Розробка лінгводидактичних умов лексичної роботи має давнє історичне коріння, що підтверджують праці низки науковців (С. Русова, Є. Тихеева). З-поміж умов організації навчально-мовленнєвої діяльності дітей С. Русова виділяла такі: взаємозв'язок емоційного, морального та інтелектуального факторів; чергування різних типів занять (групових, підгрупових, індивідуально-групових) відповідно до психологічних і вікових особливостей дітей; доцільне поєднання індивідуального та колективного навчання; максимальну мовленнєву активність дітей; вибіркового характер мовленнєвих наслідувань (переймань). На думку Є. Михеевої, означені умови бажано доповнити такою: організація мовленнєвого середовища, з якого діти могли б отримувати уявлення, поняття, образи.

Сучасними дошкільними лінгводидактами визначено загальні умови організації мовленнєвої роботи з дітьми дошкільного віку: наявність граматично правильного виразного мовлення вихователя; комплексний підхід до вирішення завдань мовленнєвого розвитку дошкільників (становлення й розвиток усіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної, зв'язного мовлення); поступове ускладнення змісту мовленнєвої роботи й методів навчання на кожному віковому етапі дошкільного дитинства; обов'язковість такого напряму, як мовленнєве виховання, що передбачає взаємодію педагога й дитини для ефективного опанування рідної мови, всебічного розвитку мовлення.

На основі окреслених вимог щодо організації спеціальної мовленнєвої роботи було визначено низку *лінгводидактичних умов* лексичного розвитку, серед них: узгодження пріоритетних напрямів навчально-мовленнєвої діяльності й мовленнєвого досвіду дитини; застосування різних форм організації навчально-мовленнєвої діяльності дітей, методів і прийомів лексичної роботи; формування мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для побудови власних зв'язних висловлювань; систематичне та методично виправдане залучення дітей до розуміння, засвоєння та вживання лексики. Охарактеризуємо ці умови детальніше.

Узгодження пріоритетних напрямів навчально-мовленнєвої діяльності й мовленнєвого досвіду дитини.

Науковці (Ф. Сохін, О. Ушакова) визначають такі пріоритетні напрями навчально-мовленнєвої діяльності: вивчення різних структурних рівнів мовної си-

стеми (фонетики, лексики, граматики); формування елементарного усвідомлення явищ мови й мовлення (ознайомлення зі смисловою й звуковою стороною слова, зі структурою пропозиції та зв'язного тексту); розвиток мовних узагальнень у галузі граматичної будови мовлення (морфології, словотворення, синтаксису); виховання мовної активності, пробудження інтересу до рідної мови, підвищення рівня самоконтролю.

Система мовленнєвої роботи сприяє послідовному засвоєнню структурних елементів мовлення. Основним у цьому засвоєнні є створення оптимальних педагогічних умов для розвитку мовних здібностей дітей. У зв'язку із цим підвищується питома вага роботи над словом як основною одиницею мовлення й визначення кола мовних явищ, з якими можна знайомити дітей дошкільного віку. Так, лексична робота включає систематичне ознайомлення дітей із багатозначними словами, семантичними відносинами між ними, розвиток точності при вживанні синонімів і антонімів. Такий підхід забезпечує розкриття перед дітьми досить складних явищ мовної дійсності: семантичних зв'язків і відносин у галузі лексики (О. Ушакова).

У становленні граматичної будови мовлення важливим є завдання формування мовних узагальнень, що дає можливість для розвитку широкого орієнтування в типових способах словозміни та словотворення, виховання "відчуття мови" й уважного ставлення до граматичних явищ мови.

У лексичному розвитку дошкільників важливе місце відводиться їхньому мовленнєвому досвіду. Засвоєння та активізація словника можливі тільки за умови постійного звертання до мовленнєвого досвіду дитини.

Застосування різних форм організації навчально-мовленнєвої діяльності дітей, методів і прийомів лексичної роботи.

Ефективність лексичної роботи залежить від уміння вихователя доцільно використовувати різноманітні форми організації навчально-мовленнєвої діяльності дітей, а також методи і прийоми лексичної роботи.

Як підкреслює В. Любашина, навчання мовлення в дошкільному навчальному закладі здійснюється в двох формах: у вільному мовленнєвому спілкуванні й на спеціальних заняттях. Специфіка занять з рідної мови полягає в тому, що вони дають можливість активізувати розумову діяльність дітей. У дошкільнят формуються навички організованої суспільної мовленнєвої поведінки: вміння слухати інших, висловлюватись, коли запитують, чути й розуміти мову, звернену до всіх. Діти починають регулювати свою поведінку: вчасно відповідати, стежити за відповіддю товариша, обдумувати відповідь на запитання, планувати свою діяльність і керуватися цим планом при виконанні завдання. У вільному ж спілкуванні дитина вступає в діалог з вихователем або іншими дітьми впродовж усього часу перебування в дитячому садку. Повертаючись додому, вона продовжує діалог з домашніми (Т. Косма, О. Лещенко, О. Соловйова, Є. Сухенко).

Методи навчання традиційно поділяються на наочні (спостереження, екскурсії, розглядання картин), словесні (читання художніх творів, бесіда), практичні (складання дітьми розповіді на самостійно обрану тему, за індивідуальними картинками), ігрові (дидактичні ігри, ігри-драматизації) (А. Богуш,

А. Бородич, Є. Сухенко). З-поміж методів лексичного розвитку виділяють такі: бесіда, спільна діяльність, дидактичні ігри, рухливі ігри.

Формування мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для побудови власних зв'язних висловлювань.

У психологічній літературі існує чимало різних визначень поняття “вміння”, а саме: здібність до мобілізації досвіду; активний синтез навичок; якісно новий ступінь володіння системою психічних і практичних дій; регулювання дій” (О. Леонтьєв, О. Лурія).

Мовленнєве вміння – використання “мовних механізмів з різною метою спілкування”; особлива здатність людини, яка стає можливою в результаті розвитку мовленнєвих навичок (О. Леонтьєв); здатність керувати мовленнєвою діяльністю в умовах розв'язання комунікативних завдань спілкування (Є. Пасов).

Психологи виділяють чотири види мовленнєвих умінь: вміння говорити, тобто викладати свої думки в усній формі; вміння аудіювати, тобто розуміти мовлення в його звуковому оформленні; вміння викладати свої думки в письмовій формі; вміння читати, тобто розуміти мовлення в його графічному зображенні (О. Леонтьєв).

Є. Пасов називає шість основних якостей уміння: цілеспрямованість, динамічність, продуктивність, інтегрованість, самостійність, ієрархічність. Діяльнісний підхід до розвитку мовлення дає змогу визначити мовленнєве вміння через поняття “управління”, в якому передаються всі характеристики уміння, а також його функціональна, діяльнісна спрямованість. Саме наявність у вмінні всіх його якостей – цілеспрямованості, динамічності, продуктивності, самостійності, інтегративності та ієрархічності – роблять його здатним до управління мовленнєвою діяльністю. Отже, мовленнєве вміння можна розглядати як здатність керувати мовленнєвою діяльністю в умовах вирішення комунікативних завдань спілкування. Автор виокремлює п'ять груп умінь усного спілкування: власне мовленнєві, вміння мовленнєвого етикету (вітання, звертання, знайомство, запрошення, прохання, порада, пропозиція, згода й відмова, скарга, уточнення, співчуття, комплімент, подяка), вміння невербального спілкування (жести, міміка, рухи, дії), вміння спілкуватися в різних організаційних формах спілкування (планування спільних дій, інтерв'ю, обговорення результатів діяльності, дискусії, бесіди), вміння спілкуватися на різних рівнях (у парі, у групі, на заняттях). Власне мовленнєві вміння об'єднують уміння вступати в спілкування, підтримувати й завершувати його; проводити свою стратегічну лінію, враховувати компоненти ситуації спілкування, прогнозувати його результат; перепитувати співрозмовника, захоплювати та підтримувати ініціативу спілкування, говорити виразно, виражати основні мовленнєві функції, висловлюватися логічно та зв'язно, продуктивно, цілісно, самостійно, експромтно, у нормальному темпі, переказувати почуте, передбачати майбутнє.

Формування мовленнєвих умінь у результаті наслідування, за Е. Пали хатою, вміщує: засвоєння нових слів, словосполучень, реплік, мікродіалогів з метою їх правильної вимови; відтворення діалогів дітьми, коли необхідно повторити прослуханий діалог, вимова за зразком; розуміння та засвоєння дітьми інтонаційної оформленості репліки, діалогічної єдності, діалогу, в якому педагог

вимовляє необхідне висловлювання для того, щоб дитина повторила його, копіюючи інтонаційний зразок.

Деякі науковці наголошують на необхідності розвитку таких мовленнєвих умінь: правильно структурно та інтонаційно оформлювати мовлення, користуватися різними схемами побудови бесіди; поєднувати в процесі мовлення різноструктурні репліки з умінням переключатися з однієї структури на іншу; у відповідях виходити не з мовної форми, стимулювальної репліки, а із ситуації спілкування; висловлювати суб'єктивно-модальне, особистісне ставлення до висловлюваного; володіти механізмом внутрішньоструктурних зв'язків (Л. Єфіменкова, Т. Клементьєва, Б. Монк). Мовленнєві вміння, як система, включають три підсистеми: граматичну, лексичну, вимовну.

Тісно пов'язані з мовленнєвими вміннями мовленнєві навички. За О. Леонтьєвим, мовленнєві навички – це механізм, що оформлює певним чином мовні явища (як зовнішні – вимова, розчленування, так і внутрішні – добір потрібних слів, відмінка, роду, числа тощо); мовленнєва дія, що досягла досконалості; здатність оптимально здійснювати будь-яку операцію. Навички, як складові компоненти вміння, мають володіти основними якостями, притаманними їм умінню. Лише в цьому разі вони можуть бути передумовою функціонування вміння, його основою. Лінгвістичний аспект визначає ті рівні мовленнєвих одиниць, які функціонують або на основі вміння, або на основі навички. Навичкам властива стійкість та здатність до перенесення в нові умови. Будь-які мовленнєві навички, щоб бути умовами мовленнєвої здібності та функціонувати як її основа, мають володіти системою якостей, як-от: автоматизованість, стійкість, гнучкість, “свідомість”, відносна складність тощо. Автоматизованість є тією якістю, що забезпечує швидкість, плавність, економічність мовленнєвої дії (навички), готовність до включення та низький рівень напруженості. Життєво необхідною якістю мовленнєвої навички є гнучкість, яку можна розглядати в двох планах: готовність включатися до нової ситуації; здатність функціонувати на основі нового мовленнєвого матеріалу. Гнучкість не надається навичці після напрацювання інших якостей, а формується в процесі створення автоматизованості та стійкості за рахунок використання вправ певного характеру (С. Рубінштейн).

Отже, навичка – це здатність здійснювати відносно самостійні дії в системі свідомої діяльності, яка завдяки наявності повного комплексу якостей стала однією з умов виконання діяльності. Кожна з навичок як дія складається з двох тісно взаємопов'язаних операцій у межах однієї навички або між різними типами навичок. Лексичні, граматичні навички, навички вимови в сукупності становлять операційний рівень вміння. Проте власне мовленнєве вміння – це мотиваційно-мисленнєвий рівень.

Ієрархія мовленнєвого вміння може бути подана, перш за все, двома основними рівнями: операційним (основа навичок) та мотиваційно-мисленнєвим (власне вміння), в кожному з яких унаслідок процесу становлення утворюються підрівні. На операційному рівні виділяють: операції, навички та ланцюг навичок, що утворюється за рахунок підвищення ступеня автоматизованості елементів системи, їх стійкості в результаті спільного функціонування та їх поєднання з іншими. На мотиваційно-мисленнєвому рівні виокремлюють підрівень яко-

стей уміння, окремі взаємозумовлені сфери – емоційно-вольову та інтелектуально-пізнавальну (Л. Виготський, Н. Жинкін, О. Леонтєв) [3].

Під зв'язним мовленням розуміють смислове розгорнуте висловлювання (низку логічно узгоджених речень), що забезпечує спілкування та взаєморозуміння. На думку С. Рубінштейна, зв'язність – це адекватність мовленнєвого оформлення думки промовця з точки зору її зрозумілості для слухача. Отже, основною характеристикою зв'язності є її зрозумілість для співрозмовників.

Зв'язне мовлення – це таке мовлення, яке відображає всі суттєві сторони свого предметного змісту. У методиці термін “зв'язне мовлення” вживається в декількох значеннях: 1) процес, діяльність промовця; 2) продукт, результат цієї діяльності, текст, висловлювання; 3) назва розділу роботи з розвитку мовлення. Як синоніми використовуються терміни “висловлювання”, “текст”. Висловлювання – це і мовленнєва діяльність, і результат цієї діяльності. Його стрижнем є зміст (Т. Ладиженська, М. Львов). Отже, зв'язне мовлення – це єдине змістове і структурне ціле, що включає пов'язані між собою та тематично об'єднані закінчені відрізки.

Систематичне й методично виправдане залучення дітей до розуміння, засвоєння та вживання лексики.

Виключно важлива роль у лексичному розвитку дітей дошкільного віку відводиться практиці, тобто вправлянню. Дітей необхідно систематично залучати до розуміння, засвоєння та вживання лексики. Розуміння полегшує засвоєння та безпосередньо сприяє йому.

Висновки. Отже, ефективність лексичного розвитку дошкільників забезпечується комплексною реалізацією різних груп педагогічних та лінгводидактичних умов, а саме: організаційно-педагогічних, професійно-педагогічних, навчально-методичних.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в систематизації технологій лексичного розвитку дітей дошкільного віку.

Література

1. Андреев В.И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития В.И. Андреев. – 2-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – С. 124.
2. Борытко Н.М. В пространстве воспитательной деятельности / Н.М. Борытко. – Волгоград : Перемена, 2001.
3. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций / Л.С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – С. 55.

ГРЕГОРАЩУК Ю.В.

ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ В США

У першій половині ХХ ст. у світовій педагогіці відбувалися суттєві зміни. Цьому сприяло чимало важливих факторів: зростання обсягу знань, умінь, навичок, що повинні були засвоїти учні, виникнення численних педагогічних центрів (кафедри, лабораторії, науково-дослідні заклади), збільшення та посилення контактів педагогів у національному й міжнародному масштабі.